Jonas Genys

TYRINĖJIMAI BIRŽŲ PILYJE

Biržų pilies archeologinių tyrinėjimų pradininku tenka laikyti Biržų dvaro savininką M. Tiškevičių. 1871 m. jis kasinėjo pilies teritorijoje. 1930 m. Biržų muziejaus taryba sumanė atnaujinti kasinėjimus. Žinoma, kad buvo kasinėjami pylimai, atkastas vartų rūsys. Tolesni šio pobūdžio tyrimai susiję su rūmų restauravimu ir visos pilies teritorijos sutvarkymu. PKI darbuotojai E. Skardžius, V. Urbštas stebėjo rūmų rūsių valymą, rinko radinius, iškasė žvalgomojo pobūdžio šurfus prie rūmų ir visoje pilies teritorijoje. 1963-1965 m. tyrimams vadovavo K. Mekas. Jis tyrinėjo vartų pastatą, tilto liekanas, atkasė parakinę Š bastione, kasinėjo redute. 1984-1985 m., ruošiant pilies teritorijos sutvarkymo projektą, tyrimams vadovavo J. Genys.

1984-1985 m. ištirtas bendras 507 m^2 plotas (3 plotai ir 46 įvairaus dydžio šurfai). Tyrinėta Š, P, V bastionų kakleliuose, ŠV bei PR kiemo pakraščiuose, laiptų prie rūmų ir latrinos vietose.

Daugiausia duomenų buvo gauta apie Boguslavo Radvilos statytus pilies statinius. Tai I kultūrinis sluoksnis (datuojamas apie XVII a. vidurinį - 1704 m.). Jam priskirtinas mūrinis pastatas P bastiono kaklelyje. Jis orientuotas pagal bastiono pylimus. Pastatas stačiakampis, 14,5-15,5x11,5 m dydžio (nėra aiški R siena). Jo viduriu išilgai pastato yra 2,4 m. pločio koridorius ir po du kambarius į abi puses nuo jo. Per šią perėją patenkama į parakinę ir į gyvenamąsias patalpas, kurių dydis 4,8x4,9 m ir pan. Trys kambariai ir perėja grįsti plytomis, vienas - asla ar medinėmis grindimis. Kambarių kampuose (prie vidinių sienų) rasta krosnių liekanų. Sienos tinkuotos, jų storis apie 0,8 m. Prie jų rasta žalsvos spalvos langų stiklo šukių, griuvenose daug olandiškų čerpių gabalų.

Analogiškas pastatas stovėjo Š bastiono kaklelyje. Aiškus jo dydis - 14,5x11,5 m. Jo planas, mūro technika tokia pat kaip pastato P bastione (aptiktas koridorius-perėja, plytų grindiniai).

Sprendžiant iš trijų iškastų šurfų (Nr. 42-44), V bastione stovėjo mūrinis, bet didesnis, stačiakampis (maždaug 17,5x11 m dydžio) pastatas. Jis nežymiai "perstumtas" į P nuo ašinės bastiono linijos. Tyrinėtoje PR pastato dalyje buvo aptinkta susmukusio cilindrinio (?) skliauto liekanų, dalis krosnies (išlikusios kelios neglazūruotų koklių eilės). Ant buvusios aslos (?) - degėsių sluoksnio gulėjo sudegusios durys. Pastato kampai išorėje puošti rustais. Sienos iki 0,7 m storio. Toliau į V tarp šio pastato ir parakinės, kampu į aprašytąjį, stovėjo kitas mūrinis pastatas. Iš atidengto fragmento matyti, kad jo mūro technika, paskirtis analogiška minėtiems pastatams. Sienos tinkuotos, grindų lygyje buvo degėsių sluoksnis.

Šiam pilies sluoksniui priklausė taip pat pastatas, aptiktas PR kiemo pusėje. Tai ilgas, siauras (12,3 m pločio) statinys, skersinėmis sienomis padalintas į kelias nevienodo dydžio patalpas. Išorinės sienos apie 1 m, o skersinės 0,48-0,5 m storio, grindys - medinės. Lentos klotos skersai pastato, ant sijų, išdėstytų kas 1,3-1,5 m. Keliose vietose prie pamatų rasta langų stiklo šukių. Priešais pastatą aptiktas iki 2 m pločio akmenų grindinys su lataku, prie kitų sienų - siauresnė priegrinda.

Daug labiau permaišyti sluoksniai ŠV kiemo pusėje. Užtikti kelių pastatų su plonomis sienomis fragmentai. Galima teigti, kad šioje pusėje stovėjo ūkiniai pastatai. Atidengta neaiškios paskirties pastato dalis su savotišku iš plytų mūrytu "šulinėliu", tik kelios plytų eilės rodo buvus pastatą, kuriame rasta daug geležies gargažių, o netoliese ir geležies dirbinių broko.

Priešais rūmus - maždaug arkados viduryje, atidengtos buvusių laiptų liekanos. Laiptų padas - pa-

matai užima stačiakampį ne mažesnį kaip 5,5x9,5 m dydžio plotą (tai akmenys su plytomis, sujungti skiediniu). Prie pat rūmų sienos, po laiptais atidengti buvę laiptai į rūsį. Jų plotis 1,75 m.

Iškastas šurfas latrinos (esančios reprezentacinėje rūmų pusėje) vietoje. Jis parodė, kad ši nebuvo iki galo įrengta ir naudota.

Kiemo grindinys buvo tik prieš rūmus ir pastatą PR kiemo pusėje, kiemo vidurys buvo negrįstas.

Pirmosios pilies, statybos XVI a. pabaigoje, kultūrinis sluoksnis aptiktas daugelyje iškastų šurfų. Tačiau mūro liekanų (skliauto, mūrinių sienų likučių) liko tik ŠV kiemo pusėje. Susidaro įspūdis, kad ir pirmosios pilies egzistavimo laikotarpyje čia stovėję ūkiniai pastatai.

Pavienės, persimaišę su vėlyvesnėmis, šukės būdingos XIV-XV a. ribai. Tai prastai išdegti puodai. Jų petukai puošti įspaudomis, įstrižomis įkartėlėmis, bangelėmis, briaunos viršus - duobutėmis, įstrižomis įkartomis. Šių šukių daugiau ŠV kiemo dalyje ir, matyt, patekusios iš suardytų gyvenvietės, egzistavusios prieš pilies pastatymą, sluoksnių.

Kasinėjimų metu surinkta daug keramikos, metalo dirbinių, stiklo. Tai visų pirma heraldiniai kokliai su datomis, puodai, puodynės, keptuvės, geležiniai buities reikmenys, įvairaus kalibro patrankų sviediniai, ietigaliai ir t.t. Rasta dvylika monetų. Tai sidabrinis Zigmanto III Vazos dvidenaris, šeši Jono Kazimiero šilingai, Kristinos, Karolio X Gustavo ir Karolio XI šilingai, kaldinti Rygoje, Kuršo 1764 m. šilingas ir Škotijos karalystės (Karolio I 1625-1649) dvigubas pennis (monetų priklausomybę nustatė IFM bendradarbis R. Senapėdis).